

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(повне найменування вищого навчального закладу)

Філологічний факультет
(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра української літератури
(повна назва кафедри)

Дипломна робота

магістра
(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему:

**«Проблематика і поетика документально-художньої книги Світлани
Кириченко «Люди не зі страху»**

**«Problematics and poetics of the documentary and artistic book “Fearless people”
by Svitlana Kirichenko»**

Виконала: студентка денної форми навчання
напряму підготовки 035 Філологія Українська мова та
література

Банкова Катерина Василівна

Керівник: к.філол. н., доц. Саєнко В. П. _____

Рецензент: к.філол.н., доц. Мостова Л. Б. _____

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№__від_____2017 р.

Завідувач кафедри

_____ к.філол. н., доц.. Шупта-В'язовська О.Г.

Захищено на засіданні ЕК № 1

Протокол №__від_____2017 р.

Оцінка _____/_____/_____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали) Голова ЕК

_____ к.філол. н., доц.. Шупта-В'язовська О.Г.

Одеса 2017

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ ПЕРШИЙ. Шістдесятники у контексті української літератури XX ст.	
1.1. Українська ментальність як підґрунтя пошуків 60-десятників.....	11
1.2. Культура розмаїтої творчості шістдесятників	30
РОЗДІЛ ДРУГИЙ	
Персоналії і факти.....	47
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65

ВСТУП

Світлана Кириченко (1935 - 2016) – активна правозахисниця й учасниця тиражування та поширення самвидаву. Як авторка книги «Люди не зі страху» залишила не тільки фундаментальне документальне свідчення бурхливих подій середини ХХ ст., але й сповнену емоцій художню версію їх долі, страждань і героїзму.

«Люди не зі страху» – українська сага, побудована на спогадах письменниці-дисидентки Світлани Кириченко. Особистість Світлани Тихонівни формувалась у стійко україномовному середовищі, в атмосфері, що сповідувала громадянське служіння, моральний альтруїзм, щиру віру в гуманістичні ідеали. Кириченко вважала себе „дитиною київського асфальту“. Батько її пропав без вісти на фронті в 1941. Мати — вчителька, найближчі родичі — викладачі вузів. З червоним дипломом закінчила у 1957 році філологічний факультет Київського університету, але через політичні переслідування за фахом працювала лише до 1972 року. Працюючи в Інституті літератури АН УРСР, познайомилася 1957 з Іваном Світличним, Леонідом Коваленком — першими в її житті національно орієнтованими українцями, які стали їй не тільки друзями, але й учителями на шляху переосмислення громадянських цінностей. Тут же 1963 зустріла Василя Стуса і Юрія Бадзя, дружба з якими визначила її подальшу духовну еволюцію і долю. У травні 1964, перед одруженням, Бадзьо попередив наречену, що більше трьох років спокійного життя їй не обіцяє, бо розгорається битва за Україну, він не стоятиме осторонь.

У роки активізації українського самвидаву (1966 — 1971) С. Кириченко бере участь у колективному перекладі російською мовою трактату І.Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?», у тиражуванні та розповсюдженні українського та російського самвидаву. Усі подальші роки життя Кириченко насичені допитами, обшуками, погрозами арешту та звільненнями навіть з найнижчих щаблів соціальної драбини – поштаря, прибиральниці, робітниці картонажної фабрики тощо. Кириченко займалася розповсюдженням

інформації про політичні репресії в Україні, передачею на Захід позацензурних текстів, документів. Вона налагоджувала зв'язки з дисидентами Прибалтики, Москви, Закавказзя, з дружинами політв'язнів різних таборів, психіатричок, заслання.

У своїй творчості Світлана Тихонівна документувала події хрущовської відлиги та етапу «закручування гайок». Книга «Люди не зі страху» є достовірним документом епохи знищення всього українського, що мало місце у 70-80 роках минулого століття. Це посутній додаток до літературної версії епохи шістдесятництва. Це документальне підтвердження тих тортур, які пережили українські митці, перебуваючи у радянських концтаборах (чоловік авторки Ю. Бадзьо, В. Стус, І.Світличний, І. Дзюба та й вона сама).

Це була чудова когорта національно-свідомих інтелектуалів, які дбали не про свою кар'єру, а саможертвовно служили ідеї незалежності України. Зараз, у 20-х роках ХХІ століття, з'явилося чимало книг аналогічного характеру (Анатолія Дімарова «Прожити й розповісти», Ірини Жиленко «Номо feriens», Миколи Руденка «Найбільше диво – життя»). Але «Люди не зі страху» в цьому ряду не загубилися. Якщо порівняти «Номо feriens» і фоліант Кириченко, то можна побачити чимало спільного і водночас різного. Якщо Ірина Жиленко писала більше про особливості свого родинного життя на тлі епохи, то Світлана Кириченко, будучи всередині суспільних катаклізмів, ділячи долю зі своїм чоловіком-засланцем радянських концтаборів, загострює увагу в художньо-документальному дискурсі на тих випробуваннях, через які пройшла славетна генерація, не зламавшись, залишившись **людьми не зі страху**.

Відомо, що шістдесятники – умовна назва групи молодих літераторів, митців і вчених в Україні, які на початку 1960 років в епоху короткочасної деєсталінізації та хрущовської відлиги своїми творами й активною громадською діяльністю намагалися відроджувати національну свідомість, боролися за збереження української мови та культури, сприяли демократизації суспільно-політичного життя.

Це був рух не тільки просвітницький, який ставив за мету пробудження національної свідомості та подолання страху, посіяного репресіями минулих десятиліть. Але, діючи в рамках існуючої системи, шістдесятники відновлювали суму соціально-психологічних якостей інтелігенції: природну самоповагу, індивідуалізм, орієнтацію на загальнолюдські цінності, неприйняття несправедливості, повагу до етичних норм, до права й законності. Попри широкий інтерес наукової громадськості до явища шістдесятництва, воно й понині залишається *terra incognita* і потребує детального вивчення. Саме цим пояснюється **актуальність обраної теми**.

Серед численних дослідників шістдесятництва можна виділити основну групу, яку складають колишні шістдесятники. Вони трактують феномен шістдесятництва, що вбачається в контексті епохальної кризи, в якій сучасна людина відкривала для себе правду про суспільство, в якому жила. Важливим джерелом для усвідомлення ролі та місця окремих постатей і явищ українського громадського і культурного життя того часу стали мемуари Івана Дзюби, Ірини Жиленко, Михайлини Коцюбинської, Романа Корогодського, Євгена Сверстюка. Українські літературознавці В'ячеслав Брюховецький, Микола Ільницький, Тарас Салига, Михайло Слабошпицький, Осип Зінкевич, Людмила Тарнашинська та інші створили цілу низку літературних портретів найяскравіших митців цього покоління. Наше дослідження ґрунтується на матеріалі книги Світлани Кириченко «Люди не зі страху».

Вельми оригінальною і доречною є композиція книги, в якій авторка подала величезний за обсягом життєвий матеріал, майстерно описала сукупність реальних подій середини минулого століття. Композиція саги, як називає своє творіння Світлана Тихонівна, складається з трьох частин. Розповідь ведеться у хронологічному порядку, при цьому частини книги поділено на розділи по роках: від 1972 до 1988. Окрім основних розділів, книга містить додатки: фотоматеріали, листи, спогади.

ВИСНОВКИ

«Люди не зі страху» – невичерпне джерело вивчення української культури: ментальності, національного характеру, побуту, яскравих репрезентантів та опонентів шістдесятницького руху. Це енциклопедія життя українських інтелігентів кінця минулого століття. Це достовірний документ, що розкриває затемнені плями в біографіях відомих і вагомих діячів культури. Книга займає чільне місце у вивченні історії шістдесятництва. Вона відтворює не тільки соціальні й психологічні зрушення в суспільстві того часу, а й пошуки, якими характеризувався літературний процес на межі зламу століть.

Таким чином, перед нами – енциклопедія епохи, книга, що малює повну картину того покоління, книга, що дає розгорнуту відповідь на питання «Хто вони – шістдесятники?». Скільки б не змінювалося поколінь в Україні, вони повинні знати, що таке радянський тоталітаризм, яких мук, страждань завдав він інтелігенції, скільки жертв зазнав наш народ у русі опору. «Люди не зі страху» – книга для тих, хто має намір побачити зсередини явище шістдесятництва. Нащадки мають пишатися подвигом дисидентів. Це подвиг, якого досі не знала історія. Важливим є той факт, що зараз об'єктивно складаються найкращі умови для сприйняття національної ідеї молодим поколінням, яке у майбутньому має продовжити створення української держави.

Мета роботи: охопити якомога об'єктивніше важливий період в історії України – рух опору 1960-90-х років – події, процеси, явища, внесок окремих діячів у справу проголошення незалежності України. Подати біографії персонажів-шістдесятників – письменників, правозахисників, політв'язнів, які відіграли важливу роль у розвитку української політичної думки і в боротьбі за незалежність України – досягнута.

Завдання, що були поставлені для досягнення мети, виконані. А саме:

1. Проаналізовано поняття «шістдесятництво»;
2. Розглянуто події, процеси, явища часів руху опору 1960-1990-х років;

3. Вивчено біографії учасників руху опору 1960-90-х років;
4. Складено характеристику шістдесятників на матеріалі книги «Люди не зі страху»;
5. Визначено особливості осмислення ролі шістдесятників у контексті української літератури на матеріалі книги «Люди не зі страху» Світлани Кириченко.

Багаторічний тиск на українську еліту, її скероване знищення в періоди розбрату та бездержавності сприяли деякому консерватизму українського національного духу, втім, породжували стійкість та моральну витримку, свого роду «гартування». Пригнічення українців у радянський період не могло не вплинути на становлення характеру українця, на зміну його менталітету. За таких умов філософські установки, світобачення, ставлення до природи дещо змінилися.

Підбиваючи підсумки усьому сказаному, можна ствердити, що книга Світлани Кириченко «Люди не зі страху» становить широку панораму подій другої половини ХХ ст., дає спектр громадянських і моральних емоцій та оцінок, інтелектуальних інтерпретацій. Розробка теми шістдесятництва стає одним із важливих плацдармів у боротьбі за повноту правди в нашій літературі, за її громадянську пристрастність, соціальну аналітичність, інтелектуальну чесність. У цьому початку – продовження гуманістичної літературної традиції. Книга поглиблює сукупну художню картину народного випробування.

Важливо, щоб досвід того покоління переконливо навертав нас до нового мислення і до старих, вічних принципів людської моральності, щоб сприяв оновленню, оздоровленню суспільної свідомості сучасників, щоб повторення таких трагедій стало неможливим.

Завдяки самовідданій боротьбі дисидентів у громадській свідомості поступово стверджувалася думка, що український народ є не просто придатком до "великого брата", що створення незалежної держави – реальність, а не просто мрія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бажан О. Роль національно-культурних осередків шістдесятників у збереженні історичної та культурної спадщини українського народу в 60-х роках ХХ ст. / О. Бажан // Краєзнавство. – 1999. – № 1/4. – С. 139-142.
2. Бажан О. Дослідження проблем дисидентського руху в Україні // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ, №2 – К.: Сфера, 2001. – 526 с.
3. Вінграновський М. С. Всі ми з одного часу і одного народу: Слово про Василя Симоненка // Київ. – 1983. – № 3. – С. 8.
4. Жулинський М. Г. З плеяди «шістдесятників»: Іванові Дзюбі – 60 // Літературна Україна. – 1991. – 1 серпня.
5. Заплотинська О. Формалізм чи новаторство?: Інтелектуальний нонконформізм в офіційному дискурсі 1960–1970-х рр. в Україні // Український історичний журнал. – 2006. – № 1. – С. 151.
6. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956-1987) / Харківська правозахисна група. — Харків: Фоліо, 2003. — С. 37-46.
7. Зінкевич О. С. Рух опору в Україні. Енциклопедичний довідник / О. С. Зінкевич. – К.: Смолоскип, 2010. – 857 с.
8. Ільницький М. Драма без катарсису/ М. Ільницький. – Львів: 2003. – Кн. 2. – 170 с.
9. Ільницький М. М. Ключем метафори відімкнені уста. Поезія Ігоря Калинця / М. М. Ільницький. – Л.: Зерна, 2001. – 190 с.
10. Історія української літератури. ХХ ст.: У 2 кн. / За ред. В. Дончика. - К., 1998. – 167 с.
11. Касян К. Відображення інтелектуально-культурного простору 60-70 рр. ХХ ст. у мемуарах українських шістдесятників // Українознавчий альманах. – 2011. – № 5. – С. 159-162
12. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х років / Г. Кас'янов. – К.: Либідь. – 1995. – 208 с.

13. Кириченко С. Т Люди не зі страху / С. Т. Кириченко. – К.: Смолоскип, 2013. – 917 с.
14. Кіпіані В. Сам пишу, сам цензую, сам видаю, сам поширюю і сам відсиджую за це/В. Кіпіані// Українська правда. Історична правда. – 2011. – № 22. – С. 5
15. Корогодський Р. Шістдесятники поза пафосом / Роман Корогодський // Українська мова та література. – 2003. – Ч. 39-40. – Ч. II. – С. 3-64.
16. Костенко Л. Вибране / Л. Костенко – К.: 1989. – 169 с.
17. Костенко Л. Всі ці роки в Україні ворушила вусами декоративна незалежність [Електронний ресурс]/ Л.Костенко//ZAHIDNET. Режим доступу:
http://zaxid.net/news/showNews.do?vsi_tsi_roki_v_ukrayini_vorushila_vusam_i_dekorativna_nezalezhnist__lina_kostenko&objectId=1119400
18. Костенко Л. Записки українського самашедшого. [Текст]/ Ліна Костенко. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. – 416 с.
19. Коцюбинська М. Книга споминів / Михайлина Коцюбинська. – К.: Акта, 2006. – 286 с.
20. Липа Ю. І. Призначення України. [Текст]/ Ю. І. Липа. – США. - Книгарня «Говерля», 1953. – 307 с.
21. Майструк С. Поети таки декому потрібні/С. Майструк//Рідна країна. – 2011. – №5. – С. 12
22. Максименко О. Ставлення українців до праці. [Електронний ресурс] / О. Максименко. Режим доступу <http://blog.i.ua/community/662/451990/>
23. Мединська Ю. Я. Фемінні архетипи українського етносу [Текст] / Ю. Я. Мединська. – Тернопіль : ТНЕУ, 2006. – 202 с.
24. Мороз В. Тверді мелодії / В. Мороз. – Клівленд: Анабазис, 1980. – 205 с.
25. Павлишин М. Р. Канон та іконостас: Літературно-критичні статті. Марко Павлишин – К.: Час, 1997. – 189 с.

26. Пахльовська О. Українські шістдесятники: Філософія бунту / О. Пахльовська // Сучасність. – 2000. – Ч. 4. – С. 65-84.
27. Панченко В. Дуже мені подобається все сонячне...: Інтерв'ю з Іваном Драчем // Урок літератури: Книга для вчителя. – Кіровоград.: 2000. – С. 132.
28. Райбедюк Г. Б. Дисидентський дискурс в українському літературному процесі 60—80-х років ХХ століття // Бахмутський шлях. – 2010. – №1/2. – С. 88 - 104
29. Райхель Ю. Кого не поставимо на коліна – перестріляємо/ Ю. Райхель// День. – 2015. – № 8. – С. 2
30. Рідна країна. Світоглядний портал [Електронний ресурс] / Рідна країна. Світоглядний портал. Режим доступу <http://ridna.ua/2012/07/hostej-evro-najbilshe-vrazyla-ukrajinska-dobrozychlyvist/>
31. Сверстюк Є. О. Блудні сини України / Є. О. Сверстюк. – К.,: 1993. – 285 с.
32. Сверстюк Є. Собор у риштованні/ Є. Сверстюк. – Париж-Балтимор: Смолоскип, 1970. – 173 с.
33. Світличний І. О. Голос доби: кн.. друга [Листи до арешту та із заслання]/ І. О. Світличний. – К.: Сфера 2008. – 424 с.
34. Славінська І. Іван Драч: Я 30 років був членом КПРС - гріх було б не вважати мене конформістом/І. Славінська//Українська правда. Життя. – 2010. – № 12. – С. 4.
35. Словник літературознавчих термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlit.vn.ua/info/dict/6kx0j.html>.
36. Слоньовська О. Природа геніального, або Дещо з міфології творчості // Українська мова та література. – 2006. – № 19. – С. 3-10.
37. Стражний О.С. Український менталітет [Текст] / О.С. Стражний. – К. : Книга, 2008. – 242 с.

38. Стус В. Лист до А. С. Малишка від 12.12.1962 [Електронний ресурс] / режим доступу <http://nikitanik.livejournal.com/54386.html>
39. Тарнашинська Л. Б. Художня галактика Валерія Шевчука: Постать сучасного українського письменника на тлі західноєвропейської літератури / Л. Б. Тарнашинська. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги. – 2001. – 223 с.
40. Тарнашинська Л. Б. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління (Історико-літературний та поетикальний аспекти) / Л. Б. Тарнашинська. — К.: Смолоскип, 2010. – 632 с.
41. Українська душа. – К.: Фенікс, 1992. – 128 с.
42. Філософія української ментальності. [Електронний ресурс] /Філософія української ментальності. Режим доступу http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/theacher/medkat/inf_maydanuk/Українська/Наукові%20інтереси/Ментальність.htm
43. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні [Текст]/ Д. Чижевський. – К.: Орії, 1992. – 198 с.
44. Швецова А.В. Національний характер як феномен культури /А. В. Швецова. – Сімферополь: Таврія, 1999. – 264 с.
45. Шлемкевич М. І. Загублена українська людина. [Текст]/ М. І. Шлемкевич. – Нью-Йорк. – Життя і мислі, 1954. – 158 с.
46. Юрій М. Т. Етногенез та менталітет українського народу. [Текст]/ М. Т. Юрій. – К.: Таксон, 1997. – 235 с.

